

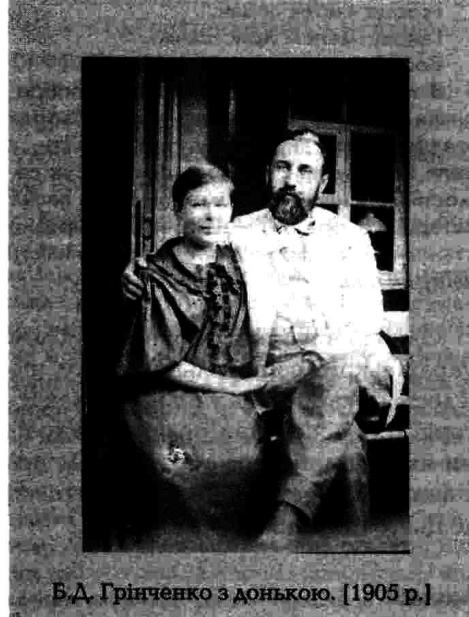
Нінель Клименко

БОРИС ГРІНЧЕНКО І НАСТЯ ГРІНЧЕНКО: ДО ПИТАННЯ ПРО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

З ім'ям Бориса Грінченка не даремно пов'язують остаточне формування української національної педагогіки як науки, в яку він привніс, як зазначає А. Погрібний, «чітко, поспідово, безкомпромісно та яскраво виражену українську національну ідею, що невідривна від української мови, якою, на його переконання, має функціонувати освіта в Україні» [1, с. 11].

Особливу увагу Борис Грінченко приділяв дитячим книжкам, часописам, вважаючи, що російські підручники непридатні для української дитини: «Чи можна знайомити дитину з її батьківщиною в чужій мові, яка нічим не пов'язана з цією батьківщиною – ні жодним словом, ні жодним зображенням. Ніколи таке знайомство не доторкнеться серця дитини і не змусить її любити свій край» [2, с. 81]. У кожній українській дитині Б. Грінченко бажав бачити патріота, тому сам склав українською «Буквар» (1888), читанку «Рідне слово» (1889), а потім і «Квітку» (1890) – для своєї доночки. На думку Бориса Грінченка, діяльність педагога обов'язково має бути спрямована на формування почуття патріотизму через історичне минуле, звичаї народу, фольклорні матеріали.

Борис Грінченко відіграв вирішальну роль у становленні своєї доночки Насті. Родину Грінченків по праву можна вважати взірцем родинного виховання. Власну концепцію патріотичного виховання Насті Борис Дмитрович втілював через повсякденну копітку роботу: навчання, спілкування, спільну працю. Педагог підтримував і спрямовував і літературні зацікавлення юної дослідниці. Борис Грінченко не вбачав різниці між вихованням власної доночки і своїх учнів.

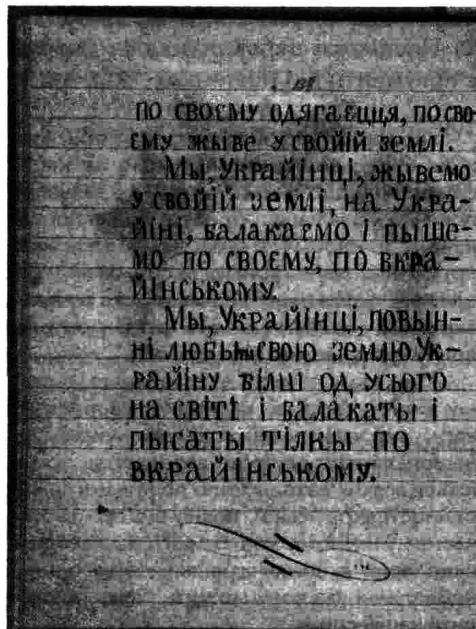

Б.Д. Грінченко з доночкою. [1905 р.]

Заслуговує на увагу вміщений у «Квітці» матеріал, спрямований на усвідомлення самоідентичності. Матеріал, націлений на національне ви-

ховання, прищеплював патріотичні почуття, повагу до свого народу, знайомив Настю (а водночас і інших учнів) зі власним народом. Борис Дмитрович розповідає про українців як про народ, рівний з усіма іншими: «Ми балакаємо по-українському і звемося Українцями... Ми, Українці, живемо у своїй землі. Наша земля зветься Україна» [3, арк. 69].

Влучним методичним прийомом є триразове повторення цієї думки: на початку, в середині й наприкінці тексту. Основна мета такого методично-го прийому – закріпити в свідомості дитини власну національну принадлежність, гордість за свою націю. Принципову національну позицію Борис Дмитрович висловлює на завершення тексту: «Ми, Українці, живемо у своїй землі, на Україні, балакаємо і пишемо по своєму, по-українському. Ми, Українці, повинні любити свою землю Україну більш од усього на світі і балакати і писати тільки по-

українському» [3, арк. 138]. Такий матеріал, безперечно, сприяв прищепленню любові й поваги до свого краю, навчав бути гідними своїх батьків, які створили високу культуру, виробили оригінальний світогляд і завжди намагалися втілити в життя власні ідеали, засновані на свободі і рівноправ'ї.

Б. Грінченко був переконаний, що дитину слід навчати на власному прикладі, прищеплюючи ті споконвічні ідеали, моральні цінності, які сповідувалася кожна українська родина: працелюбність, добропорядність, взаємоповагу і взаємодопомогу. На цих духовних засадах він збудував і власну родину. Зусилля батьків не були марні: Анастасія Борисівна вирізнялася справжньою, цілісною інтелігентністю, людяністю, жертовністю. Напевно, почуття обов'язку було ключовим складником її натури. Хто близько знав її, бачив, що для Насті головне – працювати, подавати приклад порядності й сумлінності іншим. В її розумінні метою праці для народу було не лише добиватися кращої для нього долі, але й поспішно утверджувати засади моралі, почуття взаємодопомоги, солідарності й саме громадянського обов'язку. Життєве кредо Анастасія виклали в широму, майже сповідному листі батькам: «..Я ж хочу зробити з себе людину, котра в купі з іншими робить життя, а не бути попи-хачем. Не почувати, що не докинула ні дрібочки до тої маси людської праці котра посугує життя наперед до того вселюдського ідеалу, котрий і для мене являється таким. ...Мені хочеться зробити з себе корисну в житті людину...» [4].

Навчання Насті Грінченко у Львівському університеті надзвичайно вплинуло на формування її політичних поглядів. Настя вибудовувала їх самостійно, спостерігаючи за суспільними подіями та беручи в них активну участь. Вона була свідком і учасницею великого свята у Львові – відкриття пам'ятника Адаму Міцкевичу, яке відбулося 30 жовтня 1904 р. У зв'язку із сторіччям з дня народження видатного поета чимало міст тогочасної Австро-Угорщини, готувались до цієї події, і Львів, де на той час провідну роль відіграла польська

громада, ініціювала зведення пам'ятника Адаму Міцкевичу – як відроджувачу польської нації.

«Дощ моросив від ранку... Всюди у вікнах, на балконах, навіть на найвищих дахах дивилися вниз море голів і людей, а гомін цього безмірного людського згромадження був як шум во-доспаду, далекий, але поважний та достойний. Дуже рідко є наше місто таке достойне, любляче і одностайнє, як було вчора під пам'ятником Міцкевичу», – так описував день відкриття пам'ятника Kurier Lwowski [5].

Розповідаючи із захватом про урочистості, Анастасія пише батькам: «... Вчора була на відслоненню пам'ятника Міцкевичеві. Це щось чудове! Мушу написати хоч якенький допис, бо аж саме проситься. Делегатів було більше ста напевно. Чудові були два тернові вінки від робітників покриті червоним крепом і червоними стрічками. Дивно, що від українців не було нічого (вінків тощо – H.K.). Могли б в цьому випадкові стати вище свого шовінізму. Увечорі була на робітничому концерті на честь Міцкевича» [6].

Такий погляд донъки на ці події боляче вразив батька, оскільки він давав про її почуття людської і національної гідності. Тому Борис Дмитрович пише у відповідь лист-пояснення, лист-повчання.

Публікований нижче лист показує невтомну працю батька щодо виховання донъки як справжньої патріотки. Незважаючи на різноманітні обставини: віддаленість від родини (час навчання в Львівському університеті), розмаїття політичних поглядів у суспільному оточенні, молодіжні та політичні рухи, Борис Грінченко невтомно боровся за формування донъчного світогляду.

Цей лист може бути використаний як педагогами, батьками так і студентами для використання в навчально-виховному процесі.

ДОКУМЕНТ

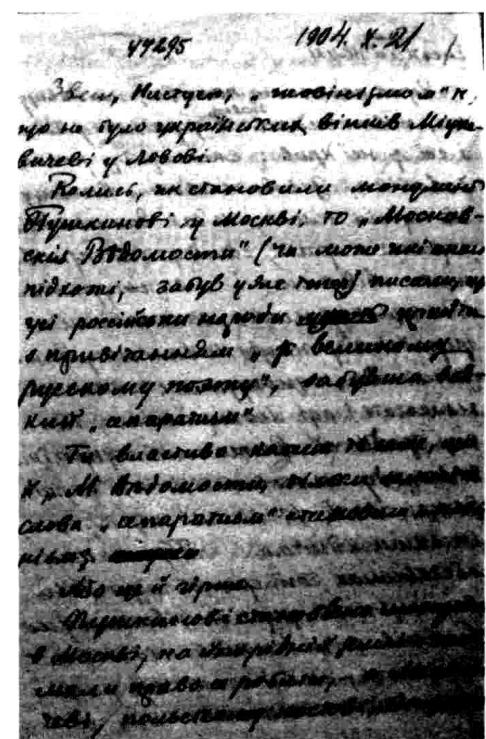
Звеш, Настусю, «шовінізмом» тє, що не було українських вінків Міцкевичеві у Львові.

Копись, як становили монумент Пушкинові у Москві, то «Московські Відомості» (чи може які інші підхожі, – зараз забув уже тепер), писали, що усі російські народи можуть прийти з привітанням «великому руському поету», забувши всякий «сепаратизм».

Ти властиво кажеш те саме, що й М[осковские] Відомости тільки замісто слова «сепаратизм» становиш «шовінізм».

Або ѿще гірше.

Пушкинові становлено монумента в Москві, на його рідній землі – там мали

право се робити, – а Міцкевичіві польському поетові, на українській землі.

Купа польського панства, як кліщуки, повіпалися здавна в українську землю і ссе з неї кров: експлуатує робочого чоловіка, заводить свою «Польщу» на чужій землі, не дає дихати дійсним хазям краю, силкується приглушити всякими і «культурними», і некультурними способами українську національність у Галичині. До «культурних» способів належать і ці монументи, що без згоди й бажання українського народу становлять на українській землі і в значній мірі українським коштом. При таких обставинах той факт, що від галицьких українців не було вінків, є не «шовінізм», а вчинок, який показує, що в людей є самоповага, є почуття власної гідності, що люди сі не бажають прийти на свято свого ворога (бо польські пани в Галичині вороги) з привітаннями задоволеного своїм яром раба.

Я дивуюсь, як ти могла се забути!

...Коли до тебе в хату прийде хтось і скаже: я бажаю в цій хаті поставити мій стіл і мое ліжко, то ти його проженеш; а як на землю твого народу приходить той хтось і починає порядкувати там по-своєму так, що аж стогне народ, то тебе не тільки се не вражає, а ти навіть вимагаєш, щоб іти кланятись святові цього когось? Де ж логіка і де почуття власної гідності і де опірче переміна слів – різниці між тим, що кажеш ти, і тим, що говорять «Московські» В[ъ]домости?

Ти скажеш, що се Міцкевич, великий поет. Тим гірше для його, відповім, коли його вшановують на погане діло.

Як ставляли монумент Міцкевичеві у Варшаві, я заплобки підписав привітання на це свято, але як у Львові се роблять, –

було б злочинством підписати (oprіч, звісно, того випадку, коли б сам український народ, свідомий і незалежний у своїх вчинках, це зробив з пошані до поета)».

Допису до «К.С» про Міцкевича] не присилай: газета від нас бажає звісток про український рух у Галичині, за для польських справ вона має польського дописувача [7].

Питання для обговорення

1. У чому різниця поглядів Бориса Грінченка і Насті Грінченко?

2. Яку позицію ви вважаєте вірною? Свою думку аргументуйте.

Українська преса по-різному висловлювалася про встановлення пам'ятника Адаму Міцкевичу у Львові. Найліберальніше до цього поставилася газета «Руслан». Вона повідомила своїх читачів про відкриття пам'ятника і прибутия до Львова сина Адама Міцкевича Владислава. Коротко газета описала церемонію відкриття, не вдаючись до аналізу події [8]. Критичніше до встановлення монументу поставилася газета «Діло». Вона зазначила, що пам'ятник є одним із найкращих серед тогочасних польських монументів. Однак висловила рішуче обурення тим, що «в місті встановлюють все нові і нові польські пам'ятники, а на пам'ятник Тарасу Шевченку влада міста не хоче надати ні клаптика землі» [9]. Найкритичніше до

факту встановлення пам'ятника поставилися газета «Свобода». Попри висловлювання, схожі на обурення, що були в «Ділі», вона звинуватила поляків у безбожництві і богохульстві. Газета обурилася тим, що «на місці святої фігури Матері Божої поляки встановили пам'ятник Адаму Міцкевичу [10].

ЛІТЕРАТУРА

1. Погрібний А. З глибини національного духу.
2. Живатенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка / Адвентина Живатенко-Піанків. – К.: Вид. центр «Просвіта», 1999. – 176 с.
3. Квітка. Настина читанка. – Ч. I, II. – 1890–1891. – ІР НБУВ, ф. I, од. зб. 31505, 100 арк.
4. ІР НБУВ, Ф. I, од. зб. 36571, арк. 2
5. Білан Б. Відкриття пам'ятнику А. Міцкевичу // ZIK. – 2012. – №15 (19 квітня).
6. Лист Насти Грінченко батькам. – ІР НБУВ, ф. III, од. зб. 36615. – 1 арк.
7. Лист Бориса Грінченка своїй доньці Насти від 21.10.1904 р. – ІР НБУВ, ф. I, од. зб. 44295 – 4 арк.
8. Руслан. – 1904. – Ч. 30. – 19 жовтня. – С. 3.
9. Діло. – 1904. – Ч. 236. – 19 жовтня. – С. 2.
10. Свобода. – 1904. – Ч. 38. – 24 жовтня. – С. 4.

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ III ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ УЧНІВСЬКОЇ ОЛІМПІАДИ З ПРАВОЗНАВСТВА 2012–2013 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Творче завдання для 11 класу

Прочитайте уривок оповідання Бориса Грінченка «Хата». Проаналізуйте ситуацію та розв'яжіть її з точки зору сучасного законодавства, відповідаючи на запитання, вміщені в кінці оповідання

...Троє суддів уже сиділо на лаві, а біля них за столом, з паперами і навіть із «Свідом законов», і сам писар, як уведено у волость Шоломійку. То була ще стара, років, може, тридцять п'ять, жінка, але вже зістарена горем, недостатками та

працею. – А ось позов на тебе є. Позивають тебе. – Хто ж мене позиває? – тихо спіталася жінка. – А ось, – промовив писар, – Семен Олексійович! Семен Олексійович устав із лави. Він розповів, що Микола Шоломій, чоловік Параски Шоломійки, коли ще був живий, позичів під розписку тридцять і п'ять рублів і так і не віддавши помер, не віддала борг і його жінка. Параска розповіла, що нічого не знає про розписку. Як не знаєш? Адже твій чоловік її дав, а ти не знаєш? – grimnuyv писар. – Не знаю, Хомо Григоровичу, не знаю! – знов уклоняється жінка. – Бачиш?

промовив до Шоломійки писар, дочитавши розписку. – Ось сказано: усім імуществом одвічаю. Розумієш? Тридцять і п'ять рублів мусиш заплатити або імущество яке єсть, тобто хату віддати. – Хату? – промовила з страхом жінка. – Та це ж моя хата, не чоловікова. Адже ж він у прийми пристав, і це моє батька з діда й прадіда хата була, – то й тепер моя, а не його. І оце я своє добро віддаватиму за те, що він пиячив? – А в законі ізображену, наголосив писар, – що жона єсть рабиня мужа і що все, що її було, те його стало. То тепер уже виходить, що коли ця жінка за Шоломієва пішла заміж, то не її вже хата, а Шоломієва, чоловікова, стала... – Та чоловіка ж моє нема... – почала була жінка, але писар грізно на неї глянув і казав далі: – Хата чоловікова стала. І як чоловік умер, то жінка тільки володіє чоловіковим добром, і усі, які єсть, довги, й позички, і претензії всякі з цього добра повинні зискуватися й правитися. От який закон! Шоломійку покликано і прочитано її присуд.

Через місяць прийшов писар і каже: – Ну, бабо, час-пора тобі хазяїна в його хату пускати. Чуєш? – Якого хазяїна? – ледве змогла промовити Параска. – Як-то якого? Еге, та чи ти, дурна, й досі не знаєш? – Адже строк рішенню вийшов – місяць. Ти у присутстві не подавала – значить, хата тепер не твоя, а Семена Олексійовича. Так закон каже.

1. Які нормативно-правові акти врегульовували б ці відносини зараз?

2. Яке право власності мала б Параска за сучасним законодавством?

3. Чи мала б юридичну силу розписка Миколи Шоломія?

4. Який строк апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції відповідно до Цивільно-процесуального кодексу України?

Творче завдання для 10 класу

Прочитайте скорочене оповідання Бориса Грінченка «Сам собі пан». Проаналізуйте ситуацію з точки зору Конституції України (Розділ II). Назвіть та поясніть зміст прав, які були порушені.

Селянин Данило розповідає про пригоду, яка з ним сталася. Схотілося йому дізнатися, як то пани живуть. Тому він вирішив спробувати, чи може мужик бути поряд з паном. Перш за все вирушив на станцію та купив білет у перший клас. Дорогою кондуктор намагався його зупинити і відправити у вагон третього класу, та мужик браво йшов уперед. Коли потрапив у ва-

гон, аж злякався, так тут було гарно. Пани у вагоні теж спочатку думали, що він помилився, не туди потрапив, та Данило показав їм свій білет. Бачачи, що пани закурили сигарети, дістав селянин і собі лульку. Скільки ж було крику, викликали навіть кондуктора. Данило захистив своє право робити те саме, що й пани.

У місті Данило вирішив піти до театру. Побачив афішу, що у запілі дворянського сімейного собрannia відбудеться концерт, то й рушив туди. Квитки запишилися тільки у перший ряд. Хоч і були вони дорогі, та Данило купив. Сів на своє місце, але через деякий час служитель попросив його пересісти, бо у перших рядах можна сидіти тільки у панському одязі. Чоловік не згожувався, показуючи квиток, тому його повели в поліцію. Дорогою селянин утік, заплативши вартовому три карбованці. Він страждав від тої зневаги, якої зазнав. На селі ж ще сміялися, що Данило панського права добувався. «А воно й неправда: не панського, а людського. Та де ж воно в нас?».

Творче завдання для 9 класу

Прочитайте уривок оповідання Бориса Грінченка «Кавуни». Проаналізуйте ситуацію з точки зору сучасного законодавства. Дайте відповіді на запитання, вміщені в кінці оповідання.

Білявий Санько казав чорнявому Стеćкові: – Ходім на баштан до діда Кучми. – А чого? – Кавунів рвати. Баштан був чималий і гарний, а старий дід Кучма, «одставний» солдат, умів пильно доглядати хазяїського добра. – Ну, рви! – зашепотів Стећко, як Санько перший доліз до них. Санько зірвав щонайбільшого і покотив до Стећка. Дід Кучма із своїм товаришем... побачили, що

Стећко тікає. Вони кинулись за ним. – Ге, тут і другий є! – скрикнув Кучма і озирнувся, а за ним його товариш. З цього скористувався Стећко і вскочив у гай. А тим часом Кучма, кинувши Стећка своєму товаришеві, повернув до Санька. Дві дужих руки звалили хлопця додолу. Гнучка лозина свиснула і врізалася у тіло. Як попечений метнувся Санько і скрикнув: – Ой дідуся, голубчику! Пустіть! – А скажеш, чиї ви? – Ні... Лозина почала шмагати. Санько пручався, борсався з нестерпного болю, але мовчав. Санько нічого не казав, а лозина все шмагала та шмагала. – Скажеш? Але Санько не міг уже нічого сказати: він зомлів з болю. А сторожі все шмагали його, аж поки помітили, що він уже не ворушиться. Опанасові жалко стало хлопця. Він положив хлопця на траву і почав близкати на нього водою. Те близкання відживило Санька, і він розплющив очі.

ВОРИС ГРІНЧЕНКО

КАВУНИ

1. Якими сучасними нормативно-правовими актами врегульовуються ця ситуація?

2. Чи правомірна поведінка Стећка та Санька? Якщо ні, то до якого виду відповідальності можуть бути притягнені друзі?

3. Який вид правопорушення скочили Стећко та Санько? Назвіть його ознаки.

4. Дайте оцінку діям охоронців Кучми та Опанаса.

Клименко Н. П., доцент кафедри методики суспільно-гуманітарної освіти та виховання ІППО КУ імені Бориса Грінченка, кандидат історичних наук